

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Каримзода Саъдулло Салим дар мавзуи «Хусусиятҳои жанри дар анъанаҳои фалаки кӯлобӣ ва фалаки помирӣ», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои санъатшиносӣ аз рӯи ихтисоси 6.4.3. – Санъати мусиқӣ пешниҳод шудааст. – Душанбе, 2026. – 223 с.

Рисолаи номзодии Каримзода Саъдулло Салим ба яке аз муҳимтарин масъалаҳои мусиқишиносии муосири тоҷик – таҳқиқи мусиқии суннатии тоҷик, аз ҷумла, таҳқиқи ҳамаҷонибаи хусусиятҳои жанрии Фалак дар ду анъанаи аслии он – фалаки кӯлобӣ ва фалаки помирӣ – бахшида шудааст. Дар шароите, ки Фалак ҳамчун яке аз намуди фарҳанги ғайримодии миллат аз ҷониби ЮНЕСКО ба феҳристи мероси маънавии башарият ворид гардидааст ва таваҷҷуҳи ҷаҳонӣ ба ин падидаи арзандаи мусиқии кӯҳистони тоҷик рӯз аз рӯз меафзояд, кори диссертатсионии мазкур бешак саривақтӣ ва зарурӣ мебошад.

Дар радифи таҳқиқоти пешинае, ки дар бораи Фалак анҷом гирифта буданд, масъалаи муайян кардани меъёрҳои жанрии Фалак то ин рисола дар илми мусиқишиносии тоҷик ҳалли худро начандон ёфта буд. Дар ин маъно, диссертатсия ҷойи холии мавҷударо дар илм пур мекунад ва заминаи мустақкамеро барои таҳқиқоти минбаъда фароҳам меоварад. Пайванди мавзӯ бо барномаҳои давлатии рушди санъати Шашмақом ва Фалак барои солҳои 2017-2021 ва 2024-2028 ба рисола аҳаммияти давлатӣ мебахшад.

Рисолаи номзодӣ бо сохтори мантиқӣ дар ҳаҷми 223 саҳифа иҷро гардидааст. Кор аз муқаддима, се боби асосӣ, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқ ва рӯйхати адабиёт иборат аст. Манобеъ ва адабиёти истифодашуда 209 номгӯйро дар бар мегирад. Аз 28 асари илмии диссертант, ки бо мавзуи рисола алоқаманданд, 6 мақола дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи КОА Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия нашр гардидааст, ки нишондиҳандаи сатҳи кофӣ тайёрии илмии муаллиф маҳсуб меёбад. Инчунин, аз ҷониби диссертант 1 китоби дарсии амалӣ, 1 монография ва 4 дастуру барномаи таълимӣ таълиф шудааст. Саҳми амалии диссертант дар се экспедитсияи мусиқӣ-этнографӣ ба минтақаҳои Кӯлоб ва Бадахшон (2012, 2013, 2017) ба заминаи воқеии кори таҳқиқотӣ ишора мекунад.

Боби якуми рисола «Заминаи жанрии Фалак» унвон дорад ва аз ду фасл иборат аст. **Фасли нахуст** – «Мафҳуми «жанр» дар мусиқишиносӣ» – аз лиҳози назарияи мусиқӣ хеле мустақкаму устувор мураттаб шудааст.

Диссертант назарияи жанрро дар муסיқишиносии ҷаҳонӣ аз нигоҳи пешсафони ин илм – Е.В. Назайкинский, А.Г. Коробова, А.Н. Сохор, В.А. Тсуккерман, О.В. Соколов, Б.В. Асафйев ва муסיқишиносони Шарқ – Н. Мамедов, Т. Гафурбеков, Л. Ернджакян – баррасӣ намуда, онро ба заминаи муסיқии суннатии тоҷик татбиқ додааст. Ин равиш аз тавоноии назарии диссертант гувоҳӣ медиҳад. Мубрам ва пурарзиш аст, ки муаллиф барои аввалин бор дар муסיқишиносии тоҷик мафҳуми жанрро дар мавриди муסיқии суннатии кӯҳистон – Фалак – мавриди таҳлили ҳамаҷониба қарор додааст.

Фасли дуюм – «Пешомадҳои пайдоиши жанр дар муסיқии суннатӣ» – ниҳоят фароҳомана ва бо маводи этнографии даставвал таъя ёфтааст. Диссертант дар ин фасл иртиботии Фалак бо жанрҳои назми классикӣ – рубой, ғазал, наът, дубайтӣ ва дигар жанрҳо – ва бо жанрҳои маросимии мардумӣ дар анъанаҳои кӯлобӣ ва помирӣ ба таҳлил гирифтааст. Истифодаи маводи экспедитсионӣ дар қори назарӣ аз эътимоднокии баланди таҳқиқот гувоҳӣ медиҳад. Равобити Фалак бо мақомоти тоҷик, хусусан, концепсияи Ф.А. Азизӣ дар бораи Фалак ҳамчун навъи мақоми кӯҳистон, ҳамчун асоси методологии рисола дуруст истифода шудааст.

Боби дуюм – «Ҳалли композитсионӣ дар жанрҳои Фалак» аз ду фасл ва чаҳор зерфасл иборат буда, пурҳаҷмтарин ва ҳамзамон арзандатарин бахши рисола аст. Муаллиф дар ин боб якқисма ва силсилави буданро ҳамчун принсипи асосии жанрии ҳарду анъана таҳлил кардааст. **Фасли нахуст** ин боб ба анъанаи фалаки помирӣ бахшида шудааст. Дар зерфасли аввал «Фалакҳои якқисма» – Фалак-Муноҷот, Фалак-Фарёд, Фалак-Гиря, фалаки мотамӣ ва дигар – бо дидгоҳи таҳлили композитсионӣ-драматургӣ баррасӣ шудаанд. Зерфасли дуюм ба «Фалакҳои силсилавии помирӣ» – Фалак-Рапо, Фалак-Мадҳия, Фалак-Ҳайдарӣ, Фалак-Ситоиш – бахшида шудааст. Дар ин ҷо диссертант хусусияти силсиласозии анъанаи помириро дар дугонагии унвон, яъне дар ҳамҷо кардани ду жанри гуногун нишон додааст, ки ин мушаххасаи бунёдии фалаки помирӣ мебошад.

Фасли дуюми боб ба анъанаи фалаки кӯлобӣ бахшида шудааст. Диссертант жанрҳои якқисмаи фалаки кӯлобӣ – Фалаки Даштӣ, Роғӣ, Ғарибӣ, Паррон, Қаландарӣ, Сафарӣ, Равона – ва жанрҳои силсилавии онро бо таҳлили мушаххаси композитсионӣ-драматургӣ ва бо таъя ба матнҳои нотавии даставвал мавриди баррасии ҳамаҷониба қарор додааст. Арзишмандтарин дастоварди ин фасл муаррифии Фалаки Дарӣ ва Фалаки Сафарӣ ба раванди илмӣ аст – жанрҳои нодире, ки диссертант онҳоро аз устодони соҳибтаҷрибаи Фалак – Муҳаммадсафар Муродов ва Усмон

Ҳайдаров – бевосита ба сабт гирифта, бори нахуст дар илми мусиқишиносӣ муаррифӣ намудааст. Ин ба кори таҳқиқотии диссертант арзиши баланди илмӣ мебахшад.

Дар ин боб муаллифи рисола исбот намудааст, ки меъёрҳои жанрии Фалак ду гурӯҳанд: қолабзарб ва қолабоҳанг ва усули мазкури силсиласозӣ дар ду анъанаи Фалак асосан гуногун аст. Агар дар анъанаи помирӣ силсила бар пояи ҳамчогузории ду жанри мустақил пайдо шавад, дар анъанаи кӯлобӣ силсила аз ивазшавии қолабзарб дар заминаи як оҳанг месозад – дар ин ҳол монандӣ ба асоси сохтории Шашмақом равшан ба назар мерасад. Ин тафовут дар таҳқиқоти пешина кашф нашуда буд ва дастоварди диссертант ба шумор меравад.

Боби сеюм – «Татбиқи масъалаҳои назарияи жанрӣ дар амалияи муосири Фалак» – масъалаҳои рисола ба ҳаёти мусиқии имрӯз пайванд медиҳад. Диссертант дар ин ҷо мавқеи калидии Фалаки Равона дар анъанаи кӯлобӣ, меъёрҳои асосии жанрии Фалак ва амалҳои бастакорӣ зимни фалакхонии муосирро баррасӣ намудааст. Нишон дода шудааст, ки қолабзарби равона дар анъанаи кӯлобӣ нақши устувори бунёдӣ дорад ва меъёрҳои қолабзарб ва қолабоҳанг дар амалияи бастакории муосир – аз ҷумла, дар эҷодиёти диссертант (Фалаки Роғӣ дар 13 қисм, Фалаки Ғарибӣ дар 5 қисм ва дигар) – ба таври равшан намудор гардидаанд. Пайванди натиҷаҳои назарии рисола ба таҷрибаи амалии бастакории диссертант ба хулосаҳои пешниҳодшуда арзиши иловагӣ мебахшад.

Навгонии илмии рисола воқеан арзишманд аст. Ба таври хулоса онро дар нуктаҳои зерин метавон баён кард: бори нахуст дар мусиқишиносии тоҷик ба доираи жанрии Фалак таҳлили ҳамачонибаи илмӣ дода шуда, меъёрҳои жанрии Фалак мушаххас гардидааст (1); жанрҳои нодири Фалак бори аввал дар илм муаррифӣ шудааст (2); матнҳои мусиқии жанрҳои мусиқии гуногуни Фалак ҷамъоварӣ шуда, зимни назари композитсионӣ-драматургӣ таҳлил мешавад (3); ба сазо кӯшишҳои диссертант дар илми мусиқишиносӣ Фалаки Дарӣ ва Фалаки Сафарӣ нахустин бор муаррифӣ гардида, таҳқиқи муфассали онҳо ворид мешавад (4); дар рафти экспедитсияи соли 2017 (ш. Кӯлоб) аз тарафи муаллифи рисола истилоҳи “парда” дар шакли “чорпарда” ҳамчун боз як унвони системаи чормуқом муайян гардидааст (5).

Аҳаммияти амалии рисола дар он зоҳир мегардад, ки натиҷаҳои таҳқиқот бевосита дар таълими фанҳои «Асосҳои мусиқии суннатии тоҷик», «Таҳассуси сарояндагии суннатӣ», «Назарияи мусиқии суннатии тоҷик», «Методикаи сарояндагӣ ва навозандагии суннатӣ» ва дигар корбаст шуда

метавонанд. Инчунин, онҳо фаҳмиши имконоти истифодаи мақсаднок барои истилоҳоти муסיқишиносии соҳа, тартиб додани барномаҳо ва дастурҳои таълимии нав, ҳамчунин барои фаъолияти эҷодии бастакорон ва омӯзгорони Фалак аз ҳар ҷиҳат судманданд. Диссертант ҳамчун омӯзгор ва фалакхони касбӣ – дорандаи унвони «Устои Фалак» ва Лауреати фестивали байналмилалӣ дар Афғонистон – собит намудааст, ки ӯ ба ин мавзӯ на танҳо аз нигоҳи назарӣ, балки аз ҷиҳати амалии касбӣ низ огоҳона ва бо масъулияти баланд муносибат кардааст.

Матни тоҷикии автореферат бо матни русии он мутобиқати комил дошта, муҳтавои асосӣ, ҳадафу вазифаҳо, наwgониҳои илмӣ ва натиҷаҳои муҳими диссертатсияро ба таври дақиқ ва фаҳмо инъикос менамояд. Автореферат мазмуни асосии таҳқиқро пурра фаро гирифта, моҳияти илмии кори анҷомдодашударо ба хонанда равшан пешниҳод мекунад.

Хулосаҳои дар диссертатсияи Каримзода Саъдулло Салим пешниҳодшуда натиҷаи мантиқӣ, пайдарпай ва илмии масъалаҳои барои ҳимоя матраҳгардида ба шумор рафта, муҳтавои асосӣ, ҷанбаҳои назариявӣ ва натиҷаҳои амалии таҳқиқро ба таври фарогир инъикос менамоянд. Дар онҳо муҳимтарин дастовардҳои илмии муаллиф ҷамъбаст гардида, дараҷаи омӯзиши масъала, аҳаммияти илмии натиҷаҳои бадастомада ва саҳми шахсии муҳаққиқ ба таври равшан таҷассум ёфтааст.

Муаллиф тавонистааст дар 9 нуктаи асосӣ натиҷаҳои муҳимми таҳқиқоти худро мушаххас ва асоснок пешниҳод намуда, паҳлуҳои гуногуни мавзӯи мавриди омӯзишро бо таъя ба таҳлилҳои илмӣ, муқоиса ва хулосабарориҳои мантиқӣ баррасӣ намояд. Ҳар як нуктаи пешниҳодшуда аз ҷиҳати илмӣ арзишманд буда, бо мазмуну муҳтавои диссертатсия ва масъалаҳои барои ҳимоя пешниҳодгардида робитаи мустақим дорад. Ин ҳолат аз сатҳи хуби омодагии илмии муаллиф ва қобилияти ӯ дар таҳқиқу ҷамъбасти масъалаҳои муҳими муסיқишиносии тоҷик шаҳодат медиҳад.

Дар баробари дастовардҳои илмии арзандаи рисола, муқарризи зикри баъзе камбудӣҳо ва пешниҳодоти худро зарур мешуморад:

1. Таҳлили муқоисавии ду анъана – фалаки кӯлобӣ ва фалаки помирӣ – ки дар рисола дар бобҳои алоҳида оварда шудааст, эҳтиёҷ ба ҷамъбасти ва тавзеҳи саҳеҳтар талаб мекунад. Аз ҷиҳати сохторӣ бамаврид буд, ки дар боби сеюм ё дар хулоса ҷадвали муқоисавии ду анъана – аз ҷиҳати доираи жанрҳо, меъёрҳои жанрӣ, услуби силсиласозӣ ва сози бунёди-системавӣ – тартиб дода мешуд. Ин ба хонанда ва ҷомеаи илмӣ имкон меод, ки дастовардҳои рисоларо дар як нигоҳ фаро бигирад ва фарқу монандии ду анъанаро равшантар дарк намояд.

2. Системаи лаҳнии чормуқом/чормодарон/чорпарда ҳамчун яке аз арконии назариявии рисола дар диссертатсия пайваста ба амалияи мусиқии Равонаи Роғӣ ҳамчун мафҳуми «се шакли сохторӣ бо фарогирии чормуқом» истифода бурда шудааст (дар зерфасли дуюми фасли дуум), вале равшан ва мунтазам нишон дода нашудааст, ки ин се ном дар кадом анъана, дар кадом замон ва дар кадом маҳфили фалакхонон маъмул буданд ва кадоме аз онҳо имрӯз дар амал аст. Ин равшании иловагиро дар кори пажӯҳишӣ, хусусан дар заминаи фалаки помирӣ, ки тарзи истифодаи истилоҳ нисбат ба анъанаи кӯлобӣ фарқи ҷузъӣ дорад, мебоист таъмин мекард.

3. Боби сеюм – «Татбиқи масъалаҳои назарияи жанрӣ дар амалияи муосири Фалак» – аз ҷиҳати ҳаҷм ва амиқии таҳлил нисбат ба боби дуум назаррас хурдтар аст. Он дар ҳаҷми тақрибан 20 саҳифа ҷойгир шудааст. Дар ин боб хусусиятҳои амалияи муосири Фалак – хусусан, истифодаи меёрҳои жанрӣ дар эҷодиёти бастакорони муосир ва дар таълими муассисаҳои мусиқии кишвар – метавонист бо намунаҳои бештари таҳлилӣ ва нотавӣ пурра карда мешуд. Тавсия дода мешавад, ки дар таҳқиқоти минбаъда ин бахш густариш ёбад.

Ин камбудихо ва мулоҳизаҳои пешниҳоднамудаи мо бештар хусусияти тавсиявӣ дошта, ҷанбаҳои ҷузъии таҳқиқро дар бар мегиранд ва онҳо ҳеҷ гоҳ ба сатҳи илмӣ, аҳаммият ва арзиши назариявӣ амалии диссертатсия таъсири манфӣ намерасонанд.

Дар маҷмуъ, диссертатсияи Саъдулло Каримзода ҳамчун таҳқиқоти мустақилона, фарогир ва аз лиҳози илмӣ муҳим арзёбӣ гардида, ба талаботи муқарраргардидаи корҳои илмии таҳассусӣ пурра мутобиқат мекунад. Муаллиф зимни баррасии мавзӯи асосии таҳқиқ саҳми назаррас гузошта, як силсила масъалаҳои муҳими мусиқишиносии тоҷикро бо диди илмӣ ва таҳлили амиқ мавриди омӯзиш қарор додааст. Мазмун ва натиҷаҳои асосии диссертатсия дар автореферат ва мақолаҳои илмии интишорнамудаи муаллиф ба таври комил инъикос ёфтаанд.

Ба андешаи муқарриз, рисолаи номзодии Каримзода Саъдулло Салим «Хусусиятҳои жанрӣ дар анъанаҳои фалаки кӯлобӣ ва фалаки помирӣ» аз лиҳози мубрамӣ, навгонии илмӣ, пуррагии тасаввуроти назариявӣ ва заминаи устувори далелӣ ба талаботи рисолаҳои номзадӣ ба таври комил ҷавобгӯ аст. Рисола дар мусиқишиносии тоҷик ҷойи хоссаи худро мегирад ва ба илм саҳми арзандае мегузорад. Намунаҳои навофтаи Фалаки Дарӣ ва Фалаки Сафарӣ, инчунин муайян кардани меёрҳои жанрии Фалак ва исботи тафовути усули силсиласозии ду анъана – дастовардҳои ҳастанд, ки арзиши рисоларо дар назари мутахассисони ватанӣ ва хориҷӣ баланд мебардоранд.

Камбудихои кайдшуда ба арзиши умумии рисола таъсири ҷиддӣ надоранд ва дар таҳқиқоти оянда бартараф шуда метавонанд.

Муаллиф рисоларо бо сатҳи баланди тайёрии назарӣ, дониши ҷомеи амалии Фалак ва масъулиятшиносии илмӣ иҷро намудааст. Дар рисола 28 таълифоти нашршуда муаррифӣ гардидааст. Натиҷаҳои 20-солаи кори таҳқиқотии диссертант дар рисола ба таври шоиста инъикос ёфтааст.

Диссертатсияи Каримзода Саъдулло Салим дар мавзӯи «Хусусиятҳои жанрӣ дар анъанаҳои фалаки-кӯлобӣ ва фалаки помирӣ» ба талаботи бандҳои 31-35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мутобиқат дорад ва муаллифи он Каримзода Саъдулло Салим сазовори дараҷаи илмии номзади илмҳои санъатшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 6.4.3. Санъати мусиқӣ мебошад.

Муқарризи расмӣ:

номзади илмҳои санъатшиносӣ,
профессори кафедраи таърих,
назария ва методикаи таълими мусиқии
МДТ «Донишгоҳи давлатии Хучанд
ба номи академик Б. Гафуров»

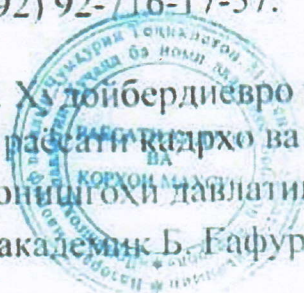

Худойбердиев С.

«18» майи соли 2026

Суроға: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
в. Суғд, ш. Хучанд, м/н 19, хонаи 3, хучраи 172
E-mail: hunarmand@mail.ru
Тел.: (+992) 92-716-17-57.

Имзои С. Худойбердиевро тасдиқ мекунам:
Сардори расматӣ ва корҳои махсуси
МДТ «Донишгоҳи давлатии Хучанд
ба номи академик Б. Гафуров»

Сайдуллозода З.

Суроға: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
в. Суғд, ш. Хучанд, гузаргоҳи Мавлонбеков, 1
E-mail: rector@hgu.tj
Тел.: (992-3422)6-52-73

«18» майи соли 2026